

KNJIŽICA ZAGONETKI FRA BERNARDINA MAYORA – POVIJESNI KONTEKST

Ana Biočić
Katolički bogoslovni fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

UDK 355.48(497.5)“17”(092)
929Mayor, B.
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 18.6.2014.
Prihvaćeno: 9.10.2014.

Prije više od 250 godina objavljeno je djelo *Aenigmata in suis nobilibus nominibus Croatico-martialium virorum una cum suis solutionibus* franjevca Bernardina Mayora, a koje je danas pohranjeno u zaštićenom fondu Zbirke rijetkosti Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Radi se o dosada neistraženoj knjižici od deset tematski povezanih zagonetki o znamenitim osobama koje su se istakle vojnim i političkim djelovanjem u ranonovovjekovnoj Hrvatskoj. U prvom dijelu rada donose se biografski podatci o Bernardinu Mayoru, potom se prikazuje njegova knjižica zagonetki i na kraju se iznose kratki životopisi osoba iz zagonetki uz povijesni kontekst. Kao prilog radu donosi se prijevod knjižice *Aenigmata*.

Ključne riječi: vojna povijest, 18. stoljeće, fra Bernardin Mayor, zagonetke

Tradicija pisanja zagonetki uobičajena je još od antičkog doba te stoga zagonetke pitalice nalazimo u najstarijim kulturama u inicijacijskoj ulozi, odnosno kao sredstvo utvrđivanja intelektualne zrelosti.¹ U klasifikaciji zagonetki, osim zagonetaka pitalica, postoje također i opisne zagonetke. Zagonetke su popularizirane u vrijeme baroka, od 18. stoljeća objavljuju se u kalendarima, a stoljeće kasnije u knjigama i časopisima. U baroku je pisanje zagonetki predstavljalo popularan oblik intelektualne razonode, te nalazimo nekoliko najčešće pisanih vrsta zagonetki – anagram, rebus i kronogram.² Najpoznatiji hrvatski autor zagonetki iz 17. stoljeća bio je Pavao Ri-

¹ Zagonetka je pitanje ili izričaj koji ima skriveno ili dvosmisleno značenje koje odgonetač treba otkriti. Sastavni su joj dijelovi pitanje i odgovor između kojih je prijedpor, a odgovor uvijek nešto sadrži i nešto uskraćuje. Više u: André Jolles, *Jednostavni oblici*, prev. Vladimir Biti, Zagreb 2000., str. 118-139; *Hrvatska opća enciklopedija*, ur. Slaven Ravlić, sv. 11, Zagreb 2009., str. 656.

² Kronogram je riječ, rečenica ili stih u kojima majuskulom označena slova predstavljaju rimske brojeve, a njihov zbroj daje godinu događaja na koji se riječ, rečenica ili stih odnose, više u: *Hrvatska opća enciklopedija*, ur. August Kovačec, sv. 6, Zagreb 2004., str. 290. Rebus je zagonetka ko-

ter Vitezović, no osim njega zagonetke su (najviše anagrame) pisali Ivan Despotović Mlađi, te u manjoj mjeri Kajetan Vičić, Ignjat Đurđević, Ivan Tomko Mrnavić i Vicko Zmajević.³ Osim na latinskome, pisalo se i na narodnom jeziku, a među poznatijim piscima na hrvatskom jeziku bio je Fran Krsto Frankopan i njegovo djelo *Zganke za vrime skratiti* koje sadrži zagonetke i pitalice.⁴ Kao i brojni europski i hrvatski autori baroka, zagonetke je pisao i franjevac Bernardin Mayor. Tematika njegovih zagonetki su znamenite osobe iz vojne povijesti, čiji se životopisi u ovom radu prikazuju, uz detaljan prikaz životopisa fra Bernardina Mayora. Osim toga, donosi se prikaz i prijevod same knjižice zagonetki *Aenigmata in suis nobilibus nominibus Croatico-martialium virorum* dopunjen komentarima.⁵

Bernardin Mayor

Bernardin Mayor rođen je u Pečuhu 19. siječnja 1706., a krsno mu je ime bilo Andreas.⁶ Za svećenika se spremao u Križevcima, dok u Varaždinu, u studenom 1727., stupa u Provinciju sv. Ladislava gdje je primio prve zavjete. Ubrzo je u Kanjiži služio mladu misu u listopadu 1731. godine. Završio je teologiju i filozofiju, a potomju je studirao u Zagrebu 1728. i Sigetu 1729. godine, dok je teologiju učio u Varaždinu od 1730. do 1732. godine.⁷ Po završenom studiju teologije predavao je filozofiju u Čakovcu i Ivaniću do 1735. godine, nakon čega je zabilježeno da je proveo godinu dana kao gvardijan samostana u Šiklošu. Već je 1737. godine bio vikar u Krapini, a potom je predavao moralno bogoslovlje u Kanjiži od 1738. do 1740. godine, nakon čega se vraća još dvije godine u Krapinu. Položio je ispit za profesora teologije 1740. na generalnom učilištu pred komisijom kojom je predsjedao Josip Janković.⁸ Kako je po-

ju čini slika i tekst s različitim zamislima, položajima i kombinacijama, u: *Hrvatska opća enciklopedija*, ur. Slaven Ravlić, sv. 9, Zagreb 2007., str. 240.

³ Više u: Gorana Stepanić, *Hrvatsko pjesništvo na latinskom u sedamnaestom stoljeću: stilske tendencije i žanrovski inventar*, neobjavljenadoktorska radnja, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2005., str. 118, 199-203.

⁴ Zbirka zagonetki *Zganke za vrime skratiti* F. Krste Frankapana sastoji se od 103 zagonetke djelomično nastale po uzoru na narodne zagonetke. Osim zagonetki, napisao je i zbirku od 116 aforizama *Sentencije vsakojaške* (Slavko Ježić, *Život i rad Frana Krste Frankopana s izborom iz njegovih djela*, Zagreb 1921., str. 66-70).

⁵ Zahvaljujem profesoru Jozi Mareviću i dr. sc. Maji Matasović na pomoći oko prevođenja Mayorova djela s latinskog jezika.

⁶ O Bernardinu Mayoru podatke nalazimo u *Hrvatskom franjevačkom biografskom leksikonu* (dalje: HFBL), Provincijalnom arhivu Hrvatske Franjevačke provincije Svetog Ćirila i Metoda, te se sporadično spominje u djelu F. E. Hoška *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Ovdje: Hrvatska Franjevačka provincija Svetog Ćirila i Metoda, Provincijalni arhiv, Matica Franjevačke provincije Svetoga Ladislava (dalje: Provincijalni arhiv), svežanj E-I-1a, Zagreb, str. 59.

⁷ Provincijalni arhiv, svežanj E-I-1b, str. 115.

⁸ Josip Janković djelovao je u 18. stoljeću kao profesor Generalnog bogoslovnog učilišta u Budimu i dekan osječkih visokih škola. Njegov je doprinos sistematiziranje profesorskih ispita iz filozofije i teologije pošto je izradio upute za ispite: ujedinio je sva pravila za profesorske ispite teologije i filozofije za koja su postojali razni zakoni još od 16. stoljeća. Više u Franjo Emanuel Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2002., str. 247-251; Isti, Mayor,

ložio navedeni ispit, kapitul mu je namijenio radno mjesto u Pečuhu, koje je trebao zauzeti po umirovljenju tamošnjeg profesora.⁹ No, Mayor je odbio poslušati ovu naredbu, pa ga je provincijal Aleksandar Negovec sankcionirao zabranom predavanja. Uz zalaganje J. Jankovića i specijalnog izaslanika Franje Ivanovića, člana Provincije Bosne Srebrene, kazna je ublažena – poslan je u Dalmaciju u Provinciju Presvetog Otkupitelja kao nastavnik. Proveo je u Dalmaciji dvije godine kao profesor (od 1743. do 1745.) zaposlen u bogoslovnoj školi u Provinciji Presvetog Otkupitelja u Makarskoj.¹⁰ Nakon boravka u Dalmaciji nakratko se vraća u Zagreb gdje predaje tijekom 1745. i ponovno od 1749. do 1754. godine, a u međuvremenu boravi u Pečuhu gdje je radio također kao profesor od 1746. do 1748. godine. U generalnom je učilištu u Pečuhu napredovao do službe dekana koju je vršio u tri mandata (1762./63., 1764.-1768., 1771.-1774.), a ondje je stekao i naslov *lector jubilatus* 1755. godine.¹¹

U crkvenim službama obnašao je odgovorne dužnosti: bio je samostanski starješina u Šiklošu (1736./37.) i Pečuhu dva puta (1755.-1758., 1766.-1768.), također i u Zagrebu (1763./64.), te je u dva mandata izabran za provincijala (1758.-1761., 1768.-1770.).¹² Vršeci službu provincijala donio je 1758. godine uredbu o odgojnom programu u tzv. drugom noviciatu ili profesoriju, određivši da se ondje vrše asketske vježbe i franjevačka izobrazba.¹³ Spomenute je odredbe donio prema općim odredbama generala reda Klementa Giugnonija iz Palerma prilagodivši ih potrebama provincije sv. Ladislava. Vršio je kanonske vizitacije u Bugarskoj provinciji i u Provinciji Bosni Srebrenoj. Umro je u rodnom gradu 22. prosinca 1774.¹⁴ Uz sačuvanu knjižicu zagonetki *Aenigmata in suis nobilibus nominibus Croatico-martialium virorum una cum suis solutionibus* na latinskom jeziku, smatra se da je zabilježio svoja predavanja iz teologije koja su danas izgubljena.¹⁵

Aenigmata in suis nobilibus nominibus Croatico-martialium virorum

Do sada je bilo uvriježeno mišljenje kako je djelo *Aenigmata in suis nobilibus nominibus Croatico-martialium virorum* spis iz hrvatske vojne povijesti, ali zapravo se radi o knjižici zagonetki napisanih na latinskom jeziku.¹⁶ Danas je ovo djelo pohranjeno u zbirci rariteta Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod signaturom R II F-8-94.

Bernardin, u: HFBL, ur. Franjo Emanuel Hoško, Pejo Čošković, Vicko Kapitanović, Zagreb 2010., str. 478-479, ovdje str. 479.

⁹ Usporedi kod Hoško, *Franjevačke visoke škole*, str. 50, bilješka 136.

¹⁰ Provincijalni arhiv, svežanj E-I-1b, str. 142.

¹¹ Provincijalni arhiv, svežanj E-I-1b, str. 169, 202, 234.

¹² Provincijalni arhiv, svežanj E-I-1b, str. 115, 169, 202.

¹³ Franjo Emanuel Hoško, *Odgoj franjevaca provincije sv. Ladislava u razdoblju potridentske obnove*, *Dobri Pastir*, god. 26, sv. 1/2, Sarajevo 1976., str. 210-211.

¹⁴ Provincijalni arhiv, svežanj E-I-1a, Zagreb, str. 59.

¹⁵ Hoško, Mayor, Bernardin, str. 479.

¹⁶ U *Hrvatskom franjevačkom biografskom leksikonu* u životopisu Bernardina Mayora stoji kako je *Aenigmata in suis nobilibus nominibus Croatico-martialium virorum* "spis iz hrvatske vojne povijesti". Više u: Hoško, Mayor, Bernardin, str. 479.

Knjižica *Aenigmata* tiskana je 1750. godine u Zagrebu, u tiskari Ivana Krstitelja Weitzza.¹⁷ Knjižica na svega 16 stranica sadrži deset zagonetki, među kojima su dva anagrama, a na kraju svake zagonetke Mayor je sročio nekoliko stihova ratne tematike posvećene vojnoj osobi iz zagonetke.¹⁸ U samom naslovu djela piše kako je zagonetke s rješenjima sastavio u *Leonini versus* ili leoninskom rimom.¹⁹ Mayor je pisao rimu tako da se glasovno podudaraju riječi sredine i kraja stiha. Iako piše latinskim jezikom, kod tumačenja zagonetki Mayor se koristi značenjem pojedinih riječi na pet različitih jezika – mađarskom, latinskom, njemačkom, hrvatskom i talijanskom. Kao primjer može poslužiti zagonetka o Ljudevitu Erdődiu, u kojoj piše kako treba okrenuti mađarski i talijanski jezik te tako okrenuto zaziva iz šume Marsova generala. Kasnije objašnjava kako *di* na talijanskom znači "iz", a *Erdő* na mađarskom jeziku znači "šuma", otuda Erdődy.²⁰

Aenigmata se sastoji od naslovne stranice na kojoj se nalaze osnovni podatci o djelu – uz puni naslov na podnožju stranice također je navedeno mjesto i vrijeme tiskanja, te ime vlasnika tiskare.²¹ Potom B. Mayor obrazlaže svoje djelo u dva promišljanja (*Reflexio prima*, *Reflexio secunda*). U prvom promišljanju piše kako je najobičnijim jezikom iskazao poštovanje hrabrom hrvatskom rodu jer Mars umješno postavlja zamke kojima otkriva početke kraja i sredine. Time je zapravo nagovijestio svoje zagonetke o vojnim osobama do čijih se rješenja dolazi premetanjem slova unutar imena (pod *imenima* podrazumijeva prezimena) ratnika. Drugo promišljanje je obrazlože-

¹⁷ Radi se o službenoj, kraljevskoj tiskari koju je Weitz preuzeo od žene svoga prethodnika Bartolomeja Pallasa najvjerojatnije oko 1729., te ju je vodio do smrti 1751. godine. Istovremeno je u Zagrebu kao konkurencija Weitzu djelovala isusovačka tiskara. Više u: *Iz povijesti hrvatskog knjižarstva*, prir. Ivan Berislav Vodopija i Ivana Mandić Hekman, Zagreb 2009., str. 36-38.

¹⁸ Anagram je zagonetka u kojoj se do rješenja dolazi premetanjem slova (Miljenko Lepšić, Josip Ilić-Drven, *Društvene igre*, Zagreb 1981., str. 212). Riječ anagram grčkog je podrijetla: (ἀνά – "na" + γράμμα – "slovo" = ono što je napisano naopačke), te je korištena u staroj Grčkoj za označavanje istih pojmova (*Hrvatska opća enciklopedija*, ur. Dalibor Brozović, sv. 1, Zagreb 1999., str. 222; Henry Benjamin Wheatley, *Of anagrams: a monograph treating of their history*, London 1862., str. 57). Postoje tri osnovne vrste anagrama – prva je vrsta kada se čitanjem riječi od kraja prema početku otkriva novo značenje, sljedeća je vrsta davanje riječi novi oblik izokretanjem slova i posljednja nastaje podjelom jedne riječi na nekoliko novih bez izokretanja slova.

¹⁹ Bernardin Mayor, *Aenigmata in suis nobilibus nominibus Croatico-martialium virorum*, Zagreb 1750., fol. 1. Prema Wheatleyu radi se o vrsti rime koja je naslov dobila ili po nekom od papa s imenom Leon ili po redovniku benediktincu Leonu koji je živio u 12. stoljeću i pisao ovakvu vrstu stihova, iako nije njihov izumitelj, već je zaslužan za njihovu usvajanje i oživljavanje (Wheatley, *Of anagrams*, str. 15-17). S druge strane Krešimir Bagić u svom članku piše kako neki smatraju da su Arapi u 8. stoljeću donijeli ovaj oblik rime u Španjolsku, ili je pak papa Leon II. (682-683) stoljeće ranije izumio ovaj oblik sroka, više u: Krešimir Bagić, *Od figure do kulture – rima*, Očekivano iznenađenje, *Vijenac*, br. 450, Zagreb, 2. lipnja 2011. Postoji desetak vrsta ovih stihova (Mayor koristi heksametre), a glavno im je obilježje rima riječi u sredini i na kraju stiha. Ovakav je način pisanja stihova bio vrlo popularan u srednjovjekovnoj latinskoj književnosti (*Encyclopaedia Britannica*, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/336510/leonine-verse>, zadnje posjećeno 1. veljače 2014.).

²⁰ Više pogledati u prijevodu Mayorova djela.

²¹ Mayor, *Aenigmata*, fol. 1.

nje hrvatskih imena i veličanje vojne sposobnosti Hrvata. Naglašava kako se narodi, odnosno pripadnici naroda, ne rađaju s imenima, nego imena nastaju ovisno o hrabrosti i vrlini. Stoga ratnički hrvatski rod većinu imena izvodi iz sufiksa *-vić*, *-ić*, *-čić* i *-sić*, a urođeno im je svojstvo neprijatelje domovine, za koje je prema Mayoru najprikladniji simbol mačka, pokoriti i otjerati.

Dva su anagrama koja je Mayor uvrstio među svojih deset zagonetki na tragu anagrama P. Rittera Vitezovića.²² Pogotovo se uočava sličnost po pitanju tematike kada se usporedi Vitezovićeve zbirke anagrama *Laurus auxiliatoribus Ungariae. Pars prima, liber primus*, u kojoj je riječ o anagramima vojne tematike. Naime, Vitezovićeve je namjera bila proslaviti sve hrabre sudionike u Velikom Bečkom ratu koji se protiv Osmanlija vodio od 1683. do 1699. godine, a tokom kojega je oslobođen Budim 1686. godine.²³ Zbirka se sastoji od sedamdeset i šest anagrama posvećenih europskim kraljevima i knezovima, crkvenim dostojanstvenicima, generalima i zapovjednicima.²⁴

Vojne osobe iz Mayorovih zagonetki

Tematika Mayorovih zagonetki je vojna, što je u skladu s tadašnjim povijesnim prilikama. Prva polovica 18. stoljeća obilježena je nizom ratnih sukoba u kojima su sudjelovali hrvatski vojnici u sklopu vojske Habsburške Monarhije. Hrvatski teritorij se u 18. stoljeću nalazi razdijeljen između tri velike države – Osmanskog Carstva, Habsburške Monarhije i Mletačke Republike.²⁵ U sklopu Habsburške Monarhije nalazila se Banska Hrvatska koja je bila pod civilnom upravom hrvatskoga bana i sabora, Vojna krajina kojom prvo upravlja Dvorsko ratno vijeće u Grazu, te od 1743. godine Dvorsko ratno vijeće u Beču, kao i Međimurje i Pazinska knežija u Istri. Habsburška Monarhija sudjelovala je u tri rata protiv Osmanlija tijekom 18. stoljeća.²⁶

²² O latinskom pjesništvu P. R. Vitezovića bilo je riječi na jednodnevnom skupu održanom 27. svibnja 2013. povodom obilježavanja tristote obljetnice njegove smrti u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Više o Vitezovićevim anagramima u: Stepanić, *Hrvatsko pjesništvo na latinskom u sedamnaestom stoljeću*, str. 116.

²³ Vitezović piše, osim anagrama tematski vezanih uz osobe, također anagrame o određenim geografskim područjima (germanski i anglosaksonski dio Europe, Ilirik, grčki i italici toponimi, sjeveroistočna Europa, Iberski poluotok). Više u: Stepanić, *Hrvatsko pjesništvo na latinskom u sedamnaestom stoljeću*, str. 116-117; Vjekoslav Klaić, *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića (1652.-1713.)*, Zagreb 1914., str. 65-67.

²⁴ Detaljnije o osobama u čast kojih je Vitezović pisao anagrame vidjeti u: Klaić, *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića*, str. 65-66.

²⁵ Maja Katušić, Pregled političkih zbivanja, u: *U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, ur. Lovorka Čoralić, Zagreb 2013., str. 3-26, ovdje str. 3-10.

²⁶ Više o protuosmanskim ratovima u 18. stoljeću u: František Vaniček, *Specialgeschichte der Militärgrenze: Aus Originalquellen und Quellenwerken*, sv. 1, Wien 1875., str. 164-192, 347-368, 435-582; Milan Kruhek – Augustin Pavlović, Granice Republike Hrvatske u svjetlu Karlovačkog (1699) i Požarevačkog (1718) mira, *Croatia christiana periodica*, god. 15, br. 28, Zagreb 1991., str. 105-138, ovdje str. 112-116 i 129-137; Ive Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, Zagreb 1998., str. 296-305; Darko Vitek, Austrijsko-osmanski ratovi i oslobođenje Slavonije i Srijema, u: *U potrazi za mirom i blagostanjem*, str. 283-286.

Prvi rat, poznat pod nazivom Drugi Morejski ili Mali rat, trajao je od 1714. do 1718. godine, a počeo je između Osmanlija i Mlečana, no u travnju 1716. uključuju se i habsburški vladari kao saveznici Mlečana. Rat je nakon brojnih pobjeda kršćanske vojske zaključen mirovnim pregovorima u Požarevcu 1718. godine. Zahvaljujući ovom mirovnom ugovoru u korist Habsburške Monarhije oslobođen je Srijem, Banat, Po-unje, teritorij između Drine i Morave s Beogradom, te teritorij uz desnu obalu Save. U sljedećem vojnom pohodu od 1737. do 1739. godine izostali su uspjesi vojske Habsburške Monarhije koja je bila u savezu s Rusijom. Rat je okončan mirom u Beogradu kojim se 1741. godine granice vraćaju na tokove rijeka Dunav, Sava i donji tok Une, čime je izgubljeno područje između rijeka Une i Vrbasa, te Bosanska Posavina. Posljednji je rat, kojim završavaju protuosmanski ratovi na hrvatskom teritoriju, trajao od 1788. do 1791. godine. Iako je habsburška vojska, ponovno u savezu s Rusijom, izvojevala brojne pobjede, kralj Leopold II. je sklopio uslijed novonastalih političkih okolnosti (nezadovoljstvo reformama njegova prethodnika Josipa II., nemiri na zapadnoj granici carstva uzrokovani Francuskom revolucijom) mir u Svištovu, kojim je u Slavoniji i Srijemu granica vraćena na stanje iz 1740. godine. Ipak, Hrvatska je dobila Dvor na Uni, Drežnik, Cetingrad i područja u istočnoj Lici.²⁷

Hrvatski su vojnici u sklopu habsburške vojske, osim u ratovima protiv Osmanlija, sudjelovali u Ratu za španjolsku baštinu (1701.-1714.), u kojem je Austrija koalirala s Velikom Britanijom i Pruskom protiv Francuza, te u Ratu za austrijsko nasljeđe (1740.-1748.).²⁸ Potonji rat je vodila kraljica Marija Terezija protiv pruskog kralja Fridrika II. i njegovih saveznica Bavorske i Francuske, u kojem su se posebno istaknuli barun Franjo Trenk i njegovi panduri.²⁹ Osim navedenih, hrvatski vojnici su se istaknuli i u Sedmogodišnjem ratu (1756.-1763.), u kojem su ratovali na gotovo svim bojištima.³⁰ Vojne osobe koje Mayor spominje u *Aenigmata* redom su sudionici prethodno spomenutih ratova u kojima su se istaknuli kao vrsni borci te su za svoje zasluge odlikovani Redom Marije Terezije.³¹

²⁷ Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 304-305.

²⁸ Sudjelovanje krajišnika u ratovima Habsburške Monarhije i pregled vojnog sustava Monarhije u: Alexander Buczynski, *Pa to su samo Hrvati!: građa za povijest kantonske reorganizacije Vojne kraji-ne 1787. godine*, Zagreb 2011., str. 116-120, 183-188. Više o Ratu za austrijsko nasljeđe vidjeti kod Ivana Kukuljevića Sakcinskog u članku Hrvati za nasljednoga rata koji je objavio u *Rad Jugosla-venske akademije znanosti i umjetnosti* (knj. 38, Zagreb 1877., str. 79-176); Zrinka Novak, Hrvatski vojnici na europskim bojištima, u: *U potrazi za mirom i blagostanjem*, str. 485.

²⁹ Više o načinu ratovanja u ranom novom vijeku i barunu Trenku vidjeti u: Alexander Buczynski, Barun Trenk – legenda i zbilja, u: *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije (Katalog izložbe)*, sv. 1, Zagreb 2009., str. 301-304.

³⁰ Kako je Sedmogodišnji rat izbio nakon tiskanja *Aenigmata*, nije od važnosti za interpretaciju Mayorova djela.

³¹ Red Marije Terezije utemeljila je 1757. godine carica i kraljica Marija Terezija u spomen na bitku kod Kolina, u kojoj je austrijska vojska pobijedila pruskog kralja Fridrika II. Velikog. Orden se dodjeljivao posebno istaknutim i zaslužnim časnicima koji su poduzeli vojne pothvate koji su utjecali na ishod neke bitke ili vojnog pohoda što mogu potvrditi ostali časnici. Prvotno je Red imao dva stupnja – Viteški i Veliki križ, kasnije car Josip II. dodaje Komanderski križ. Odliko-

Nakon kratkih uvodnih napomena Mayor započinje središnji dio svoga djela, niz od deset zagonetki koje otvara anagramom o banu Karlu Batthyányu. Ovaj je anagram iznimka jer je nakon njega Mayor napisao kratku pohvalu i pozdrav banu Batthyányu u kojem se divi banovoj vrlini te ga naziva hrvatskom dikom. Nadalje piše kako je kraljeva zapovijed za Hrvate najviši zakon kojem se oduševljeno odazivaju.³²

Hrvatski ban Karlo Batthyány rođen je u Rohuncu u Austriji, 28. travnja 1698.³³ Sudjelovao je u austrijskom poslanstvu u Istanbulu 1719. godine. Istaknuo se kao ratnik u Ratu za austrijsko nasljeđe i u dva rata vođena protiv Osmanlija – u Drugom Morejskom ratu i ratu koji se vodio od 1737. do 1739. godine, oba puta pod zapovjedništvom Eugena Savojskoga. Zahvaljujući postignućima u borbama na Rajni 1734., odlikovan je činom generala konjaništva, a 1742. godine Marija Terezija ga je postavila za bana hrvatsko-dalmatinsko-slavonskog, te je kao ban obnašao i dužnost predsjednika Banskog stola. Tokom njegova banovanja provedena je 1745. godine administrativna obnova slavonskih županija – Virovitičke, Požeške i Srijemske, te je 1747. preuređena Slavonska krajina. Nakon što Hrvatski sabor, sazvan isključivo kako bi proveo odredbe koje je kraljica odredila uz prijetnju raspuštanja Sabora, nije donio tražene zaključke, Batthyány odstupa s banske službe 1756. godine.³⁴ Godinu dana kasnije postavljen je za glavnog komornika na dvoru nadvojvode Josipa, a bio je i jedan od njegovih odgojitelja i član Ministarskog konferencijskog vijeća. Odlikovan je viteзом reda sv. Stjepana i viteзом Zlatnog runa, te je imenovan knezom 1764. godine. Umro je u Beču 1772. godine.

Potom slijedi zagonetka o Ljudevitu I. Erdődyu de Monyorókerék (1694.-1753.), pripadniku najstarije moslavačke grane velikaške obitelji Erdődy koja je u svom nazivu nosila titulu *comes perpetuum Montis Claudii*, odnosno nasljedni grof Moslavačke gore. Vršio je službu požeškog velikog župana od 1750. do 1753. godine.³⁵ Koristeći nasljedno pra-

---

vanje se dodjeljivalo bez obzira na nacionalnost, dob, podrijetlo, društveni položaj ili vjeru sve do raspada Austro-Ugarske Monarhije. Više u: Vladimir Brnardić, Hrvatski vitezovi reda Marije Terezije (I), *Hrvatski vojnik*, br. 162, studeni 2007.; Georg Ludwigstorff, *Der Militär-Maria-Theresien-Orden, Österreichs Orden vom Mittelalter bis zur Gegenwart* (Johann Stolzer – Christian Steeb Hsg.), Graz 1996., str. 90-113.

³² Više u prijevodu Mayorova djela.

³³ Rohunac je danas grad kotara Borta u austrijskoj saveznoj državi Gradišće. Više o K. Batthyányu u: Constantin von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, I, Wien 1856., str. 178; Vaniček, *Specialgeschichte der Militärgrenze*, str. 327-328; Krešimir Nemeth, Batthyány, Karlo, *Hrvatski biografski leksikon*, ur. Nikica Kolumbić, sv. 1, Zagreb 1983., str. 531-532; Ivana Horbec, *Homo principis et homo statuum* – banska služba za vladavine Marije Terezije, *Povijesni prilozi*, god. 37, Zagreb 2009., str. 283-315, ovdje str. 294-299.

³⁴ Kraljica Marija Terezija je, potaknuta seljačkom bunom u Križevačkoj županiji koju je nasilno suzbila plemićka vojska na čelu s podbanom Ivanom Rauchom, poslala kraljevsko povjerenstvo na čelu s grofom M. Althanom kako bi istražili uzroke bune i ponudili rješenja. Rezultat istrage bile su brojne kraljičine odredbe hrvatskim staležima za čiju je provedbu kraljica smatrala odgovornim bana (Horbec, *Homo principis*, str. 295-299).

³⁵ Više o Ljudevitu I. Erdődyu u: Tatjana Radauš, Erdődy, *Hrvatski biografski leksikon*, ur. Trpimir Macan, sv. 4, Zagreb 1998., str. 60; Agneza Szabo, Grofovi Erdődy u Moslavini s osvrtnom na ob-

vo Erdődyja dodijeljeno od kralja Rudolfa II. zbog vojnih uspjeha postignutih u borbama protiv Osmanlija poglavito u 16. stoljeću, vršio je službu velikog župana Varaždinske županije. Tijekom boravka bana Karla Batthyányja na Dvoru u Beču, Ljudevit Erdődy imenovan je banskim namjesnikom i general-bojnikom.³⁶ Povjerenje bana i Sabora ukazano mu je kada je imenovan predsjednikom istražnog povjerenstva glede pobune vojnika na bojištu u Italiji 1743. godine.³⁷ Iste godine bio je i predsjednik komisije za pridruživanje donje Slavonije Banskog Hrvatskoj. Posredovao je, po nalogu same kraljice Marije Terezije, u pobuni pravoslavnih krajišnika 1751. godine i promaknut je u čin podmaršala. Spominje se da je dao izgraditi dvorac Novi Marof 1776. godine.³⁸

Generalu Wenzelu Matthiasu Hnogeku de Kleefeld (1713.-1779.), rođenom u Češkoj, Mayor je posvetio treću zagonetku.³⁹ Kleefeld je u toku svoje vojne karijere sudjelovao u 22 ratna pohoda.⁴⁰ Sudjelovao u Ratu za austrijsko nasljeđe, te je promoviran u generala bojnika i 1763. je dobio viteški križ Reda Marije Terezije. U Ratu za austrijsko nasljeđe bio je potpukovnik i generalni carski ađutant.⁴¹ Ban Batthyány ga je 1748. godine, nakon završetka Rata za austrijsko nasljeđe, poslao kraljici s molbom da primi vojnike prilikom njihova povratka u domovinu.⁴² Kao pobočnik bana Batthyányja sudjelovao je u regulaciji Banske krajine, za što je smatrao da će biti nagrađen položajem banskog namjesnika.⁴³ Naime, Kleefeld je radio na tome da se reorganizacija Banske krajine provede bez obzira na činjenicu da je kraljica Marija Terezija odbila dati za časničke plaće.⁴⁴ Umjesto napredovanja, premješten je u Kar-

novu i razvoj vlastelinstva od XVII. do kraja XIX. stoljeća, *Moslavačko zrcalo*, god. 1, br. 1-2, Popovača 2011., str. 114-115, a o obitelji Erdődy u: Radauš, Erdődy, str. 54-65; *Hrvatska opća enciklopedija*, ur. Dalibor Brozović, sv. 3, Zagreb 2001., str. 492.

³⁶ Više u: Horbec, *Homo principis*, str. 295.

³⁷ Vojnicima iz hrvatskih prostora je određeno da ratuju godinu dana u Ratu za austrijsko nasljeđe pa su nakon završenog roka odlučili napustiti bojište, početkom 1743. godine, nakon što je sam zapovjednik pukovnik Paraminski napustio Italiju. Kada su ispitivali pobunjenike po njihovom povratku, navodno se dio vojnika pobunio zbog nametnutog ratnog danka od strane knezova i časnika, dio jer su im nametnuti časnici Mađari koji nisu znali hrvatski jezik, a treći, pak, jer nisu dobivali plaću. Pretpostavlja se ipak da je glavni uzrok istek ugovorene godine dana ratovanja. Kazne za pobunjenike su bile stroge, od vješala i šibanja do smaknuća. Više o pobunama vojnika više vidjeti u: Kukuljević Sakcinski, *Hrvati za nasljednoga rata*, str. 101-107.

³⁸ Mladen Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, Zagreb 2005., str. 198.

³⁹ Više o Wenzelu Matthiasu Hnogeku de Kleefeld u: Jaroslav Hirtenfeld, *Der Militär-Maria-Theresien-Orden und seine Mitglieder*, Wien 1857., str. 183-186; Constantin von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, sv. 12, Wien 1864., str. 51-52; *Allgemeine deutsche Biographie*, sv. 16, Leipzig 1882., str. 74. Postoji online verzija *Opće njemačke biografije*: (<http://www.deutsche-biographie.de/pnd135988098.html?anchor=adb>, zadnje posjećeno 1. veljače 2014.).

⁴⁰ Alexander Buczynski, *Gradovi Vojne krajine*, knj. 1, Zagreb, 1997., str. 36-37.

⁴¹ Kukuljević Sakcinski, *Hrvati za nasljednoga rata*, str. 170.

⁴² Vojnici su pretstavljeni kraljici Mariji Tereziji na svečanoj paradi u Beču u listopadu 1748. godine, te su dobili zlatnike na dar. Kukuljević Sakcinski, *Hrvati za nasljednoga rata*, str. 166-167.

⁴³ Više u: Buczynski, *Pa to su samo Hrvati*, str. 18.

⁴⁴ Kleefeld je požurivao naći sjedište Banske generalkomande nadajući se vlastitom političkom napredovanju. Više o Kleefeldovim intrigama oko pronalaska sjedišta Banske generalkomande u: Buczynski, *Gradovi Vojne krajine*, knj. 1, str. 37.

lovac na čelo Slunjske pukovnije jer se svojim političkim spletkama zamjerio hrvatskom plemstvu. Uspio je djelomično vratiti ugled zaslugama u Sedmogodišnjem ratu, no ubrzo je umiješan u krizu u Karlovačkom generalatu. Do krize je došlo zbog trgovačke politike i konfiskacije žita od strane časnika koju je naredio sam Kleefeld.⁴⁵ Nakon propisa da se sav robni promet Karlovačkog generalata mora odvijati u Otočcu, Gospiću, Brinju, Ogulinu i Slunju, Kleefeld je kao zapovjednik naredio konfiskaciju žita od krajišnika koji su ga prodavali u drugim mjestima. Nedugo nakon krize Kleefeld odlazi u varaždinski generalat. Ondje je bio zapovjednik od 1765. do 1783. godine sa sjedištem u Bjelovaru, a nakon premještanja središta generalata u Zagreb, seli se i Kleefeld.⁴⁶ Preminuo je 16. travnja 1779. u Mariboru (Marburg) u Štajerskoj.

Krsto Oršić (1718.-1782.) zauzeo je četvrto mjesto u slijedu Mayorovih zagonetki.⁴⁷ Oršić je nakon školovanja u Bologni i Beču počeo vojnu karijeru kao kapetan jedne konjaničke satnije. Istaknuo se u Ratu za austrijsko nasljeđe, zahvaljujući čemu je dobio naslov grofa, te ga je Marija Terezija imenovala svojim komornikom. U Sedmogodišnjem ratu (1756.-1763.) sudjelovao je sa svojom glinskom pukovnijom kod opsade Praga i u jurišu na tvrđavu Schweidnitz. Zasluge u Sedmogodišnjem ratu priskrbile su mu unapređenje u general-bojnika, a imenovan je i zapovjednikom dviju Banskih pukovnija. Godine 1749. bio je prisjednik Banskog stola. Postao je dopukovnik Kostajničke pukovnije 1750. godine i pukovnik Glinske pukovnije 1753. godine. Imenovan je 1763. godine potkapetanom kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Tražio je umirovljenje zbog zdravstvenih razloga. Ostaje aktivan nakon umirovljenja kao veliki župan Zagrebačke županije 1770. do 1782. godine. Dao je sagraditi palače u Gornjoj Bistri i Gornjoj Stubici, te u Zagrebu gdje je danas smješten Hrvatski povijesni muzej.

Peta je zagonetka o Vuku Jelačiću, sinu Gabrijele Jelačića i Barbare Bedeković, rođenom vjerojatno 1699. godine⁴⁸ Počevši vojnu karijeru kao zapovjednik posade u Glini, napredovao je do čina potpukovnika. Bio je zapovjednik utvrde Sračice, zapovjednik satnije haramija u Glini, te podzapovjednik Glinske krajine. Sudjelovao je u Sedmogodišnjem ratu kao bojni hrvatske banderijalne vojske i predvodio je vojsku 1744. godine na pohod u Bavarsku.⁴⁹ Iste ga je godine kraljica imenovala bojničkom,

⁴⁵ Više u: Buczynski, *Pa to su samo Hrvati*, str. 17-19.

⁴⁶ Dubravko Habek, Prvi žitelji Bjelovara iz matica rođenih/krštenih Župe Kapela 1753. – 1772., *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, br. 5, Zagreb – Bjelovar 2012., str. 51-60, ovdje str. 55.

⁴⁷ O Krsti Oršiću pogledati u: Adam Oršić Slavetički, *Rod Oršića*, Zagreb 1943., str. 15-16; Vlatka Filipčić Maligec, *Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju*, Gornja Stubica 1996., str. 13; Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji*, str. 77; pod natuknicom "Oršići (Slavetički)" u: *Hrvatska opća enciklopedija*, ur. Slaven Ravlić, sv. 8, Zagreb 2006., str. 144; pod natuknicom "Oršić" u: *Karlovački leksikon*, Zagreb 2008., str. 436.

⁴⁸ O Vuku Jelačiću pogledati u: Tatjana Radauš, Jelačić, *Hrvatski biografski leksikon*, ur. Macan, Trpimir, sv. 6, Zagreb 2005., str. 380; Pavao Maček, *Plemeniti rodovi Jelačića*, niz Radovi, knj. 20, Zagreb 2010., str. 32-33.

⁴⁹ I. Kukuljević Sakcinski navodi kako je major Vuk Jelačić predvodio prvu od tri pješačke satnije sa 671 pješakom preko Štajerske u Bavarsku (Kukuljević Sakcinski, *Hrvati za nasljednoga rata*, str. 113).

a ban K. Batthyány ga je godinu kasnije pohvalio za junačka djela i diplomatsku sposobnost u rješavanju pobune vojnika koji su se željeli vratiti kući.⁵⁰ Ban ga je također imenovao zapovjednikom prve banske pukovnije u Glini, vrhovnim zapovjednikom graničarskih straža i potpukovnikom. Dao je ostavku na službu 1756. godine i izabran je za kraljevinskoga potkapetana. Gospodarski je ojačao prigorske Jelačice stekavši posjede u Turopolju (Kurilovac, Staro i Novo Čiče, Poljana, Lekenik, Velika Mlaka), Čanjevu, Ravenu. Osim toga, posjedovao je u Zagrebu mlin u Trnju na Savi i kuću na Gradecu. Prvi je počeo koristiti naslov Jelačić od Bužina, čime je napustio prijašnji Jelačić od Prigorja. Umro je 1770. godine.

Nakon Jelačića dolazi zagonetka o Nikoli Federiku Grlečiću koji je sudjelovao u Ratu za austrijsko nasljeđe 1742. godine, djelujući na talijanskom bojištu kao kapetan pješadije.⁵¹ Pet godina kasnije zabilježeno je na bojištu u Belgiji njegovo preuzimanje zapovjedništva nad satnijom potpukovnika Baltazara Jurašića koji je obolio.⁵² Banderijalski pukovnik Juraj Pogledić je 1747. godine predložio N. F. Grlečića banu Batthyányu za titulu bojnika, pošto je već drugi put sudjelovao u ratu kao kapetan.⁵³

Slijedi drugi od sveukupno dva anagrama u knjižici posvećen Josipu Stjepanu Žuviću, kapetanu društva hrvatskih grenadira.⁵⁴ Istaknuo se sudjelovanjem u Ratu za austrijsko nasljeđe na bojištima u Češkoj i Bavarskoj 1744. godine kao poručnik.⁵⁵ Adam Baltazar Krčelić spominje ga u svom djelu *Annuae* opisom smiješne zgođe, *huncutarije*, koju je 1765. godine bivši kapetan Žuvić izveo u Varaždinu.⁵⁶ J. Žuvić je šetao noću Varaždinom s damama sumnjiva morala i ukrao jarca kojeg je vezao za konopac zvona franjevačkog samostana. Vrtar samostana je, čuvši buku, došao vidjeti tko je i kada je otvorio prozorčić, ugledao je crnu spodobu s rogovima, a Žuvić je na pitanje: "Tko je?" odgovorio: "Vrag koji je došao iz gora tražiti stan". Nastao je metež i fratri su zaista povjerovali da je došao Vrag. Drugi je dan vlasnik jar-

⁵⁰ Ban javlja pismenim putem vijest V. Jelačiću kako je kraljica potvrdila njegovo imenovanje majorom (Kukuljević Sakcinski, Hrvati za nasljednoga rata, str. 115 i 132).

⁵¹ Kukuljević Sakcinski, Hrvati za nasljednoga rata, str. 99.

⁵² I. Kukuljević navodi kako je B. Jurašić obolio "umno" te je imao razne sukobe sa časnicima, a vojnog je liječnika optužio da ga želi otrovati (Kukuljević Sakcinski, Hrvati za nasljednoga rata, str. 161).

⁵³ Između ostaloga, J. Pogledić je banu prenio neke zahtjeve vojnika i časnika kojima je kraljica odlučila udovoljiti tako da su hrvatski vojnici ostali na bojištu do kraja Rata za austrijsko nasljeđe (Kukuljević Sakcinski, Hrvati za nasljednoga rata, str. 164).

⁵⁴ Podatak iz Mayorove zagonetke o Žuviću. Mayor, *Aenigmata*, fol. 11. Grenadiri su u izvornom značenju bili vojnici kojima je zadaća bila bacati ručne bombe. Više u članku "Grenadiri" Juriće Miletića objavljenom u časopisu *Hrvatski vojnik* u broju 20 iz 2005. godine unutar serije *Militaria*.

⁵⁵ Kukuljević Sakcinski, Hrvati za nasljednoga rata, str. 129.

⁵⁶ Više u: Baltazar Adam Krčelić, *Annuae ili historija (1748-1767)*, prev. Veljko Gortan, Hrvatski latinsti knjiga 3, Zagreb 1952., str. 505. Istu je zgođu s manjim razlikama opisao Tomislav Đurić u svojoj knjizi o hrvatskim legendama (Tomislav Đurić, *Legende puka hrvatskoga*, 1, Samobor 2005., str. 99).

ca došao po svoju životinju, ali ga fratri nisu htjeli vratiti, ispekli su ga i dali samostanskim radnicima, a štetu je morao platiti J. Žuvić.

Sljedeća je zagonetka o Krsti Vojkoviću, još jednom u nizu poznatih ratnika, koji je bio potpukovnik banske vojske. Istaknuo se u Ratu za austrijsko nasljeđe 1744. godine kao kapetan na bojištima u Češkoj i Bavarskoj.⁵⁷ Kraljica Marija Terezija dodijelila je 1763. Krsti i njegovom bratu Žigmundu grofovsku titulu za zasluge stečene u Sedmogodišnjem ratu.⁵⁸ Uz grofovsku titulu dobili su pravo promjene prezimena Vojković u Vojkffy i korištenje pridjevka *de Klokoch et Vojkovich*.

Pred sam kraj knjige dolazi zagonetka o Pavlu Rauchu, pripadniku poznate plemićke obitelji Rauch i sinu hrvatskog podbana Ivana Raucha.⁵⁹ Napredovao je u vojnoj karijeri od pješačkog kapetana, bojnika, do potpukovnika i pukovnika Kostajničke pukovnije. Poznat je po sudjelovanju u Ratu za austrijsko nasljeđe 1747. i 1748. godine u ulozi zastavnika.⁶⁰ Dobio je barunat 1763. godine zahvaljujući ratnim zaslugama koje je postigao kao pukovnik Banske pukovnije.⁶¹ U njegovo vrijeme obitelj Rauch dolazi u posjed Lužnice koja ubrzo postaje njihovo središte.⁶² Optužen je za nasilje nad kmetovima tokom gušenja križevačke pobune.

Posljednja zagonetka je o Ivanu Gallu, kapetanu društva grenadira, kako navodi sam Mayor u *Expositio aenigmati*.⁶³ Barun Johann Adam Gall von Gallenstein rođen je 1702., a umro je 1781. godine.⁶⁴ Ženio se dva puta i imao je dva sina s prvom ženom, te sina i dvije kćeri s drugom ženom. Bio je pukovnik Hrvatske krajine 1640. godine.⁶⁵

Na posljednje dvije stranice *Aenigmata* nalazi se *Applausus Aenigmatoris* – svojevrsan epilog u kojem se Mayor raduje što postoje hrabri podanici spremni braniti domovinu i kraljicu, te napominje kako ih ima više kojih se dotakao samo u mislima, uz ove na papiru. Potom slijedi posveta kraljici Mariji Tereziji kojoj se iskreno podređuju ratoborni sluge iz zagonetki kao i sam autor Mayor.

⁵⁷ Kukuljević Sakcinski, Hrvati za nasljednoga rata, str. 129.

⁵⁸ O Krsti Vojkoviću vrlo kratko u: *Hrvatska opća enciklopedija*, sv. 11, str. 471.

⁵⁹ O Pavlu Rauchu ukratko u: Gjuro Szabo, *Instalacija nagodbenoga bana barona Levina Raucha godine 1869.*, br. 11, Zagreb 1938., str. 10 i *Hrvatska opća enciklopedija*, sv. 9, str. 279.

⁶⁰ Kukuljević Sakcinski, Hrvati za nasljednoga rata, str. 170.

⁶¹ Szabo, *Instalacija nagodbenog bana*, str. 10.

⁶² Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji*, str. 152.

⁶³ Mayor, *Aenigmata*, fol. 14. U Mayorovoj je zagonetki ime Joannis Gall, a u literaturi o plemićkoj obitelji Gall postoje Johann Adam von Gall i Johann Gall von Gallenstein. Pretpostavljamo kako je ovdje riječ o Johannu Adamu jer se isti spominje kod F. Bacha kao vojna osoba, dok kod F. Wißgrilla nalazimo o obojci samo podatke o obiteljskim vezama uz godine rođenja i smrti. Više o obitelji Gall u: Franz K. Wißgrill – Karl von Odelga, *Schauplatz des landsässigen Niederösterreich. Adels*, sv. 3, Wien 1797., str. 205-212.

⁶⁴ Više u: Wißgrill – Odelga, *Schauplatz des landsässigen Niederösterreich*, str. 206.

⁶⁵ Podatak iz: Franz Bach, *Povijest Otočke pukovnije. O nastanku ovoga kraja, njegovim žiteljima i njihovim sudbinama*, ur. Milan Kranjčević, prev. Manuela Svoboda, Milan Kranjčević, Zagreb – Otočac 2010., str. 33.

Zaključna razmatranja

Djelovanje franjevca Bernardina Mayora obilježeno je u većoj mjeri profesorskom karijerom. Danas je jedino njegovo sačuvano djelo tiskana knjižica zagonetki na latinskom jeziku *Aenigmata in suis nobilibus nominibus Croatico-martialium virorum*, ali pretpostavlja se kako je bilježio i svoja predavanja iz teologije koja do danas nisu pronađena. Pisanje zagonetki je u vrijeme baroka bilo vrlo popularno što opravdava činjenicu zašto se Mayor od svih književnih vrsta odlučio baš za tu formu. Tematika njegovih zagonetki je u skladu s tadašnjim prilikama koje su poglavito obilježili protuosmanski ratovi, ali i Rat za austrijsko te španjolsko nasljeđe. Mayor je napisao deset zagonetki i posvetio ih carici Mariji Tereziji s ciljem da proslavi hrabre hrvatske ratnike, te njihovu odanost kralju i banu. U knjižici se nalaze dva anagrama koji se po tematici i svrsi pisanja mogu usporediti s anagramima P. Rittera Vitezovića. Svakako bi bilo zanimljivo dokučiti razloge Mayorova odabira vojnih osoba koje je svrstao u svoje zagonetke. Na osnovu postojećih spoznaja ne može se utvrditi što je Mayora potaklo na izbor. No, očito je da se radi o njegovim suvremenima koji su tada zacijelo bili popularni. Vojne osobe o kojima Mayor piše zagonetke redom su pripadnici poznatih velikaških obitelji i vojni su zapovjednici. Uz one poznatije osobe kao što je ban Karlo Batthyány, Mayor spominje i one manje poznate pripadnike obitelji Rauch, Erdődy, Jelačić. Prikupljanje biografskih podataka dokazalo je kako se radi o manje poznatim izdancima velikaških obitelji čija imena se u novijoj literaturi rijetko spominju ili pak u leksikonima i enciklopedijama zauzimaju oskudan prostor. Kao primjer poslužiti će slučaj Josipa Žuvića čije ime ne nalazimo ni u *Hrvatskom biografskom leksikonu* niti u *Hrvatskoj enciklopediji*.⁶⁶ Upravo zahvaljujući ovim zagonetkama, u kojima su zabilježeni na zabavan način, ponovno su predstavljeni javnosti i oteti zaboravu.

---

⁶⁶ U literaturi postoji istoimeni Josip Žuvić koji je živio i aktivno politički djelovao u 19. stoljeću.

Prilog. Prijevod knjižice *Aenigmata in suis nobilibus nominibus Croatico-martialium virorum una cum suis solutionibus* fra Bernardina Mayora

ZAGONETKE / U / PLEMENITIM IMENIMA¹ / HRVATSKIH RATNIKA, / UJEDNO S NJIHOVIM RJEŠENJIMA

koje je sastavio i rješenja dao / njihov kreposni sluga / te je istima dodao i leoninske stihove /
koji izražavaju neporočnost i puninu hrabrih ljudi

U Zagrebu, tiskano u tiskari Ivana Krstitelja Weitza 1750. g., tipografa Slavnog Hrvatskog kraljevstva, 1750.

[str. 1]

ZAGONETAČEVO PROMIŠLJANJE PRVO *Obrazloženje djela*

Dolikovalo mi je svojim najobičnijim jezikom iskazati poštovanje ratničkom rodu, koji iznjedruje sretna Hrvatska,

jer

slavni i smioni Mars umješno postavlja zamke pa otkriva
početke kraja i sredine

PROMIŠLJANJE DRUGO *Istinska sposobnost shvaćanja zagonetki hrvatskih ratnika*

Imena naroda se ne rađaju, nego nastaju u hrabrosti i vrlini, oblikuju se svojstveno svom narodu zbog čega ratnički rod hrvatski, vjeran kralju i domovini svojoj, svoje nadimke² najčešće i najbolje izvodi na *vić*, *ić*, *čić* i *šić*; a urođena mu je svojstvenost neprijatelje svoga kralja i domovine (čiji je najprikladniji simbol *mačka* koju zovu i krote sa *čić*, a sa *šić* tjeraju) razlučiti, ustati protiv njih, i pokoriti ih:

Obraćam se zato tebi tako sazdanom i za oružje rođenom,
neprijatelja tjeraj, pokori, progoniti nastavi i pazi,
a dok su tu, ja postavljam i rješavam zagonetke o tomu.

[str. 2]

ZAGONETKA PRVA
Hrvatski jezik čita *Na Ti Bât*, evo Tebi žezlo.
Rasipa pročitano, a tako rasuto poštuje u Jednomu.
Rješenje je u riječi BATTIAN.

---

¹ Pod riječju *imena* autor je podrazumijevao prezimena.

² Vidi gore bilj. 1.

Ono što je na kraju zadani pojam³ tog istinskog hrvatskog anagrama *Na Ti Bat*, zapravo njegov zadani pojam BATTIAN, u kojemu *Na Ti Bat*, to jest, »evo ti žezlo«, čini urođeni predikat

Preuzvišenog i presvijetlog gospodina grofa,

gospodina

K A R L A

D E B A T T I A N A (Batthyányja),

Nasljednog /grofa/ Nemeth-Ujvára, Siklósa, itd., bana Kraljevstva Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, sadašnjega tajnog savjetnika Svetog Carskog i Kraljevskog Veličanstva, komornika, generala feldmaršala, viteza Zlatnog runa, vrhovnog kapetana Pokuplja i Pounja, njihovih dviju pješačkih te jedne konjaničke /jedinice/, pa pukovnika vlasnika jedne pješačko-konjaničke jedinice, vrhovnog komornika prejasnih J O S I P A i K A R L A, nadvojvoda austrijskih i krunskih prinčeva te nasljednog župana slavne županije Vas, a velikog župana /slavne županije/ Somogy.

[str. 3]

K R A T K I O P I S⁴

hrvatskih ratnika, odanih svomu kralju i banu

Bane, diko naša, Tvoja vrlina naše je zvijezde,
Ovo Tvoje ime nama je slatka utjeha,
Bilo je, eto, poklon našega srca, i jest poklon žezla.
Vrlina je žezlo, a njoj si ti ugodna pozornica,⁵
KARLO BATTIANI: a nas, evo, tvoje doba i godine
Čine velikodušnima i otvaraju sklona srca.
Srca svoja dajemo te posvećujemo domovini i kralju,
A kraljevski mig je nama najveća zakona snaga.
Kralju, zapovijedaj i šalji nas, jer imaš nas vjerne posvuda.
Razgovijetno dajemo ovu riječ, dolijećemo oduševljeno:
Tu se posvećujem, zakon je tvoje svjetlo, da odlučiš.⁶
Zbroj i godina 1750.

[str. 4]

ZAGONETKA DRUGA

Naprijed mađarski, a iza talijanski jezik, promijeni i stavi
Talijanski ispred, a mađarski straga pa tako obrnuto
Zaziva otamo iz šume Marsova generala.

---

³ *Programma* je dio anagrama koji označava zadani pojam. Više u: Stepanić, *Hrvatsko pjesništvo na latinskom u sedamnaestom stoljeću*, str. 118.

⁴ Iako Mayor koristi riječ *opis*, to su zapravo svojevrсни izričaji poštovanja prema osobama iz zagonetke.

⁵ Smisao bi ove zagonetke trebao biti otprilike: *ti si poklon i našem narodu i kraljevskom žezlu, koje čuvaš, a vrlina u tebi ima široko polje djelovanja*.

⁶ U ovom je stihu kronogram koji označava 1750. godinu.

Rješenje je u riječima *Erdo* - i *di*.

A to povezano čini preuzvišeno ime
preuzvišenog i presvijetlog gospodina grofa,
gospodina

LJUDEVITA ERDŐDIJA
IZ MONYORÓKERÉKA,

nasljednog grofa Moslavačke gore, nasljednog župana slavne Varaždinske županije, a velikog župana /slavne/ Požeške /županije/, sadašnjega tajnoga savjetnika Posvećenoga Carskoga i Kraljevskoga Veličanstva, komornika, generala bojnika te uzvišenoga banskoga namjesnika.

Obrazloženje zagonetke

Iz *Erdő* - *di* povezano, očito proizlazi Erdődi.
Talijansko *di* znači iz, a na mađarskom *erdő* označuje šumu,
Zato njega zove iz šume premetnuti talijanski jezik.

Kratki opis ovoga velikodušnog sina

Panonska zemlja nosi njega, čija slava je zlatno runo.⁷
Pobožnost napaja njega, kome se divi cvatuća dob,
Njega krasi krv⁸ i vrlina pa i podvizi Kraljevstava.
Živi za Boga i domovinu, kraljice MARIJE TEREZIJE
obožavatelju, živi, on postaje branitelj Panoncima.⁹

Zbroj i godina 1750.

[str. 5]

ZAGONETKA TREĆA

Glava njemačkog polja (*feld*) milostiv (*clemens*) je u razrezivanju,¹⁰
U ratu zvati ćeš ga muškarcem, a istodobno ćeš ga takvog prepoznati i u umijeću.¹¹

Rješenje je u riječima *Cle* - i *felt*.

A to povezano čini veličajno ime
presvijetlog gospodina

WENZEL HNOGEKA
OD KLEEFELDA

---

⁷ *Zlatno runo*, odnosno Red zlatnog runa je viteški red čiji su članovi u najvećoj mjeri bili pripadnici kuće Habsburg. Ovim je redom odlikovan i Lj. Erdődi.

⁸ Riječ *krv* bi se mogla slobodno prevesti kao životna snaga.

⁹ U ovom se stihu također nalazi kronogram.

¹⁰ Pod ovom je zagonetkom mislio da se prezime Kleefeld podijeli (*razreže*) na prvi dio (*Cle*-) koji se objašnjava kao glava (tj. početni dio) lat. riječi »milostiv« (*cle-mens*) i drugi dio koji znači polje (*feld*).

¹¹ Može se pretpostaviti da je Mayor ovdje mislio kako je Kleefeld pravi muškarac (vjerojatno i milostiv, kako se čini prema obrazloženju) u ratu, ali i u vještinama civilnog života.

pukovnika Posvećenoga Carskoga i Kraljevskog Veličanstva, generala pobočnika i zapovjednika slavnih banskih pukovnija Gline i Kostajnice.

Obrazloženje zagonetke

Polje u njemačkom, njemačko polje je *Feld*,
A ime *Clemens* se razrezuje u *mens* i u *cle*:
Polju, dakle, dodaj glavu milostivoga (*clementis*), pa otuda nastane
Clefeldt, a kazat ćeš tako za čovjeka u ratu i u umijeću.

Opis ovog sina ratničkog duha

Nastojanje je vrlina, a ratna mudrost odgoj,
Prvu njeguje, drugu predaje, ratničkoj se nauci prepušta.
Nagrade vrlinu pothranjuju, a sama vrlina potiče na rad:
Pridodaj tomu snagu, i vrlina će to itekako nagraditi.
[str. 6]

ZAGONETKA ČETVRTA

Mačku ako tjeraš, a redak oduzmeš od usta (*oris*),¹²
Odavde početak je vođe, a odande dovest ćeš kraj.
Rješava se u riječima *Or* - i *šić*.

A to povezano čini presvijetlo ime
presvijetloga gospodina grofa,
gospodina

KRISTOFORA
ORŠIĆA

komornika Svetog Carskog i Kraljevskog Veličanstva,
vrlo zaslužnog potpukovnika slavne banske pukovnije.

Obrazloženje zagonetke

Ako od usta (*oris*), oduzevši redak, ostane *or*, uz pratnju
Ovoga *sics*, kojim se tjera mačku, koja je simbol neprijatelja,
Pojavljuje se *Orsics*, što sam istkao u jasnoj zagonetki,
Odatle početak vođe, otuda istodobno i njegov kraj.

Opis ovog sina ratničkog duha

Taj tjera neprijatelje domovine, a tjera i one MARIJINE.¹³
Moćan je i odvažan, a grofovskim podrijetlom cvjeta.
Očigledne je hrabrosti, a bog Mars mu leti u pomoć
Zna što mač želi, a koga Marsovo pravilo ograđuje.

---

¹² Može se pretpostaviti da je pod *redak oduzmeš od usta* mislio da ne izgovoriš nastavak *-is* za genitiv jer su se u latinskim gramatikama recima nazivali nastavci za padeže.

¹³ Marija je carica Marija Terezija (1717.-1780.) kojoj je autor ovo djelo i posvetio.

[str. 7]

ZAGONETKA PETA

Tu je znak Marsov, pod kojim se neprijatelja tuče.
Prvo na mađarskom jeziku, a ostalo izrazi na narodnom,
Pa ćeš imati zamišljeno plemenito ime.

Rješava se u riječi *Jelačić*.

A to je ugledno ime
uglednoga gospodina

WOLFGANGA JELAČIĆA
sadašnjeg nadstražmeštra slavne prve banske pješačke
pokupsko-pounjske pukovnije

Obrazloženje zagonetke

Naime, u tom uglednom imenu *Jelačić* može se naći ove mađarske riječi *Jel ál*, što je u latinskom isto, a znači znak. A isto tako može se naći i ona narodna riječ *čić*, kojom se mačka, odnosno neprijatelj, čiji je mačka simbol, pobjeđuje i svladava.

Opis ovog sina ratničkog duha

Plemenitaš čini da Marsov znak stoji u djelima,
Što tvoji čini potvrđuju, što tvoji darovi¹⁴ ističu.
Brigom nadstražara Mars je snažan na krilima.¹⁵
Eto, tvojom brigom pozoran je ratnik i za još više.

[str. 8]

ZAGONETKA ŠESTA

Pobijedi, zazovi mačku, neka bude u vrijednim zagrljajima,
Stražarit ćeš s mešтром budno nad vojvodinim carstvom.

Rješava se u hrvatskim riječima *G(e)rla* - i *čić*.

A to povezano čini ugledno ime
uglednog gospodina

NIKOLE FRIDRIKA GRLEČIĆA¹⁶
nadstražmeštra.

Obrazloženje zagonetke

Sa *csics* mačku, pravi simbol neprijatelja, zove i kroti.

---

¹⁴ Pod *darovima* Mayor je vjerojatno mislio na talente.

¹⁵ Pod *krilima* Mayor misli na krila u vojnom smislu.

¹⁶ Slogotvorno *r* se nalazi u prezimenu stoga je Grlečić, a ne Gerlečić.

A zagrljaj tim predanim *Gerle* upućuje na Hrvata.
Kad s njime povežeš *csics*, stvara se *Gerlecsics*.
Njemu neka sila dadne da svojom vrlinom pobjeđuje neprijatelje domovine.

Opis ovog sina ratničkog duha

Tvoja sila živi za vladara sretnom snagom.
Svojom ratničkom strašću slavan si kao drugi Ahilej.
U ratu i vještinama mudar, ti si razborit i smion,
Pa izazovi neprijatelja i pobijedi, Mars ti obećava nagradu.

[str. 9]

ZAGONETKA SEDMA

Ovamo sila (*Huc vis*) donosi što želiš, pa zajedno daje što je zamišljeno,
Zato silu promatraj odande pa se nećeš kolebati odavde.

Rješava se u riječi *Suvich*,

Što je presvijetlo prezime
presvijetlog gospodina

JOSIPA ŽUVIĆA
prezaslužnog kapetana
jedne čete hrvatskih grenadira.

Obrazloženje zagonetke

Naime, iz zadanog pojma¹⁷ *Suvich*, kao što je prosuditelju posve jasno, dolazi do anagrama *Huc vis* (ovamo sila).

Opis ovog sina ratničkog duha

Tvoj glas je vrlina¹⁸ koju iziskuje ratnički plam,
A po Marsovu pravilu, ti si spreman uzor u djelima.

[str. 10]

ZAGONETKA OSMA

U Marsu predan kraljevstvu, stotinu¹⁹ nadzire i upravlja vješto,
Naredba²⁰ prethodi, a onda opominje da se puno vidi.

---

¹⁷ Vidi bilješku 2.

¹⁸ Naime, misli na to da se njegovo ime može presložiti u lat. riječ *vis* = sila, moć (što je vrlina potrebna u ratu).

¹⁹ Mayor ovdje vjerojatno pod stotinu misli kako K. Vojković upravlja stotinom ljudi u svojoj četi.

²⁰ *Vojko* bi trebao biti vokativ od *vojak*, odnosno, oblik kojim se doziva ili naređuje.

Rješenje je u riječima *Voiko* - i *vics*.

A to povezano čini presvijetlo ime
presvijetlog gospodina

KRISTOFORA
VOJKOVIČA

prezaslužnog kapetana
jedne čete hrvatskih grenadira

Obrazloženje zagonetke

*Vics*²¹ znači da pogledaš, a *Vojko* instrumente vlasti.²²
Da vladaš tisućama, moj Vojko, molim, i dalje - *vić*, da nadzireš.

Opis ovog sina ratničkog duha

Da prednjačiš Marsu, za to su ti urođeni udovi,²³
A kada budeš mnogima vladao, proslavit ćeš svoje ime.

[str. 11]

ZAGONETKA DEVETA

Kraj gdje je sredina, a početak i sredina na kraju.²⁴
Pripazi na ime, propitaj se o njemačkom, pa će kazati.

Rješenje je u njemačkoj riječi *Raif*,²⁵
Što je prema sličnosti izgovora plemenito ime
presvijetloga gospodina

PAVLA RAUCHA

prezaslužnog kapetana
jedne čete hrvatskih grenadira

Obrazloženje zagonetke

Neka početak, sredina i kraj bude sam BOG tvoj,

veća djela će uslijediti.

Opis ovog sina ratničkog duha

---

²¹ Vjerojatno misli da *vić* zvuči kao *vid'* = *vidi*.

²² Pod *instrumente vlasti* Mayor misli na vojnike – *vojak*.

²³ U latinskom je tekstu rukom ispravljeno *artes* u *artus*.

²⁴ Ovo vjerojatno znači da je prezime jednosložna riječ.

²⁵ Riječju *Reif* označava prezime Rauch.

Ovaj odabire Marsa, kojega zna umješnošću ukrasiti.
Da se oružjem kralju, domovini i MARIJI podloži,
Mekušce prezire, dok neprijatelj gundajuć cvili.

[str. 12]

ZAGONETKA DESETA

Osakati Gala, dvaput dobro spoji odsječeno:
A njega ti danog od Marsa rodiše složni susjedi.

Rješava se u riječi *Gal*.

Što je plemenito ime
presvijetloga gospodina

IVANA GALLA

prezaslužnog kapetana
jedne čete hrvatskih grenadira

Obrazloženje zagonetke

Razdijeli *Gallum* na *Gal* i *lum*, *lum* dvaput (*bis*) dobro poveži,
Kao što se očituje u slabinama (*lumbis*), koje s kamatama daju sjeme:
I preostaje rečeni *Gal*, kojega porodi mađarska zemlja.

Opis ovog sina ratničkog duha

Ovaj hrabrošću i vještinom odvraća zveket i udar oružja.
Njemu Francuz (*Gallus*), Prus uz mrmljanje uzmače.²⁶
Njemu je priroda sklona, a Mars hoće da se ohrabri:
Upravi djela nebu, a zla sravni sa zemljom!

[str. 13]

ZAGONETAČEV PLJESAK²⁷

Radujem se nad ovima, a i nad ostalima; vi ste dika domovine.
Radujem se i nad ostalima, na koje sam se šutke u umu vraćao,
Radujem se i nad ostalima, jer ima još onih hrabrih i spremnih
Da oružjem brane domovinu, i kralja da čuvaju,
A s njima se i ja darivam domovini i kraljici MARIJI.

F.(ra) B.(ernardin) M.(ayor)

---

²⁶ Francuska i Prusija su tadašnji neprijatelji Austrije.

²⁷ *Zagonetačev pljesak* je Mayorovo odobravanje onih koje hvali u zagonetkama.

[str. 14]

MARIJO TEREZIJO, / KRALJICE UGARSKE,
PRIHVATI RATOBORNE SLUGE / KOJI SEBE I SVOJE / TEBI ISKRENO I
USLUŽNO DARIVAJU²⁸

Tako pjeva

Sluga

O. fra Bernardin Major
franjevac

---

²⁸ U ovim je stihovima ponovno kronogram koji označava 1750. godinu.

Ana Biočić

A Booklet of Riddles of Friar Bernardin Mayor. Its Historical Context

Summary

Friar Bernardin Mayor's booklet *Aenigmata in suis nobilibus nominibus Croatico-martialium virorum una cum suis solutionibus* was published more than 250 years ago, and it is nowadays extant only in an exemplar under the signature R II F-8°-94 in the Collection of Rarities of the National and University Library of Zagreb. This booklet, which hitherto has not been studied, contains ten thematically related riddles about some significant military and political personages of the Early Modern Period. In the first part of this article, the author shows what she discovered in archival materials about the biography of Bernardin Mayor, professor of moral theology, who attempted to write riddles, which were one of the typical expressions of Croatian Baroque poetry in Latin. The author proceeds by means of a detailed analysis of the booklet of riddles, and gives an overview of the military and political situation of the time when it was written, which she also correlates with the themes of Mayor's riddles. To be specific, she concludes that turbulent war events probably prompted Mayor to show his gratitude to those capable military leaders who were ready to give their lives for their country and Queen Mary Theresa, to whom the author dedicated the booklet. The final part of the article presents short biographical notes on those personages mentioned in the riddles, which provide evidence to support the thesis that some of these personages, although quite influential in their time, were marginalised in the later historical and professional literature. By this, the author mainly has in mind the less well-known members of renowned noble families such as Rauch, Erdődy and Jelačić. The Appendix to the article contains a translation of the booklet *Aenigmata* with a commentary, which should be helpful in understanding the riddles.

Key words: Friar Bernardin Mayor, riddles, military history, the eighteenth century